

Doc. dr Dragan Kolev
Fakultet poslovne ekonomije
Panevropski univerzitet
„Apeiron“, Banja Luka
kolevces@yahoo.com

UDK 327:911.3
UDK 316.46
Originalni naučni rad
Primljen: 15. 12. 2013.
Odobren: 31. 12. 2013.

GEOPOLITIČKA MOĆ: PRILOG ODREĐENJU POJMA

APSTRAKT: Rad predstavlja pokušaj da se ponudi teorijski okvir određenja pojma „geopolitička moć“ koji u nauci o međunarodnim odnosima ili u geopolitici još uvek nema adekvatno utemeljenje i koji nije konzistentno definisan. Polazeći od šireg teorijskog okvira i razmatrajući osnovne pojmove „moć“ i „politička moć“, autor nudi pristup koji bi mogao pomoći da se odgovori na narastajuću potrebu definisanja tog aktuelnog fenomena. Utvrđivanje pojmovno-kategorijalnog aparata i definisanje osnovnih pojmova je permanentan zadatak svake nauke. Pogotovo je to imperativ u savremenim međunarodnim odnosima kada se moć (pa i geopolitička moć) manifestuje na sve brojnije načine, pa i kao „tvrda moć“, „meka moć“ i „pametna moć“.

KLJUČNE REČI: *geopolitika, moć, politička moć, geopolitička moć.*

Uvod

Gde god sam otkrio život otkrio sam i želju za moći

Fridrih Niče

Geopolitika¹ kao nauka i fenomen moći su u čvrstoj i recipročnoj vezi. Na jednoj strani, geopolitika svoj kamen temeljac gradi na fenome-

---

¹ Reč, termin, odrednica „geopolitika“ je kovanica od dve reči: geo (grčki *ge*) i politika/polis (grčki *politike*). Dakle, obe reči imaju svoj koren u starogrčkom jeziku. Njen doslovniji prevod i etimološko značenje je najčešće „geografija politike“ ili „politika prostora“. Kako se ona teško prevodi na druge jezike, pa i na srpski, zadržala se u

nu moći, dok se, na drugoj, moć u savremenim međunarodnim odnosima najčešće ispoljava kao specifičan oblik moći – kao politička moć države (engl. *power politics*; rus. *политическая власть*), pri čemu se geopolitička moć (engl. *geopolitical power*; rus. *геополитической силы*) javlja kao njen osnovni sadržaj. Moć je osnovno sredstvo ostvarivanja definisanih nacionalnih i geopolitičkih interesa na globalnom planu, a moć jedan od ključnih geopolitičkih pojmova. Geopolitika je valjan instrument za razumevanje fenomena moći i njegovog ispoljavanja u savremenom svetu. U tom smislu, Majkl Majer smatra da i sam termin geopolitika odražava vezu između moći i interesa, strateškog odlučivanja i geografskog prostora.² I američki sociolog i politički filozof Imanuel Moris Volerstajn (rođ. 1939)³ je svoju čuvenu teoriju svetskog sistema zasnovao na diskursu moći. On je svet geopolitički i geoekonomski podelio u tri kategorije: centar, poluperiferiju i periferiju.⁴ Osnovni kriterijum pripadanja jednoj od kategorija te trijade je kapacitet moći (političke, ekonomske, vojne, kulturne, prostorne i sl.). Shodno tim parametrima, neki regioni, koji su nekad pripadali poluperiferiji zbog, npr., veličine i kvaliteta prostorne moći, sada pripadaju svetskoj periferiji. Dakle, geopolitička perspektiva i (viši/niži) geopolitički status pojedinih međunarodnih entiteta u svetskom sistemu, shodno ovim kriterijumima moći, permanentno su neizvesni.

Takav kompleks odnosa otvorio je brojna pitanja na koje nauka nastoji da ponudi odgovore. Pitanja se odnose, kako na teoriju moći, njenu prirodu, izvore, oblike manifestovanja, osnovne karakteristike, specifičnosti, sadržaj, elemente, tako i na metodologiju istraživanja tog fenomena: Šta je zapravo moć i kako se ona može definisati? Koji su gradivni elementi moći? Koje sve vrste moći postoje? Da li je moć individualno ili ko-

---

izvornom obliku. Termin je prvi upotrebio švedski naučnik Rudolf Kjelen 1889. godine.

² http://www.geopoliticsnorth.org/index.php?option=com_content&view (29. april 2013).

³ Immanuel Wallerstein (1986). *Suvremeni svjetski sistem*, Cekade, Zagreb.

Autor u svom naučnom opusu predstavlja istraživanja procesa dezintegracije savremenog svetskog sistema, anticipira globalne promene do kojih može doći u narednim decenijama i istorijske izbore koji stoje pred čovečanstvom. U brojnim radovima sugeriše pravce rekonstrukcije postojećeg svetskog sistema na osnovama koji će mu obezbediti sigurniju budućnost.

⁴ Pripadnost određenih država (regija) tim kategorijama nije statična, menja se u skladu sa promenom strukture svetskog poretka.

lektivno svojstvo? Da li moć poseduje dispozicijski potencijal, odnosno da li je ona intencija nekog ponašanja? Da li se može posmatrati samo u negativnom (kao faktor ograničavanja) ili u pozitivnom (kao faktor omogućavanja) kontekstu? Da li joj je imanentna prisila ili ubeđivanje? Čime je sve moć uslovljena? Da li postoje uzročno-posledične veze moći i sile? Da li postoji distinkcija između posedovanja i korišćenja moći. Zašto postoji sklonost nosilaca moći ka njenoj (zlo)upotrebi? Kako se moć primenjuje na globalnom nivou? Kakve su uzročno-posledične veze između geopolitike i moći? Zašto države nastoje da obezbede što veću geopolitičku moć? Koji su razlozi uspostavljanja hegemonije u međunarodnom sistemu? Zašto se velike sile nadmeću za moć? Kako one koncipiraju strategije za ostvarivanje geopolitičke moći? Pored tih, značajna su i ona čuvena pitanja koje je svojevrsteno postavljao francuski filozof Mišel Fuko (1926–1984): „Zašto proučavati moć?“ i „Kako se sprovodi moć?“.⁵ Opšti odgovor na sva ta pitanja mogao bi da glasi: odnosi u savremenom svetu zasnivaju se na odnosu moći, pa i u slučaju kada se radi o saradnji (partnerstvu, savezu, uniji, federaciji, konfederaciji, entitetima i sl.). Države kao osnovni svetski akteri međunarodnih odnosa nastoje da uz pomoć političke moći ostvare svoje geopolitičke ciljeve. Dakle, nema sumnje da se odnosi u međunarodnim odnosima u velikoj, ako ne i dominantnoj, meri zasnivaju na odnosima moći („borbe za moć“). Odnos moći će značajno opredeljavati promene na globalnoj političkoj sceni i ubuduće. Moć se u međunarodnim odnosima ispoljava ambivalentno: istovremeno kao sredstvo ostvarivanja definisanog cilja, ali i kao opšti cilj kojem se teži. I geopolitička moć na globalnom planu ispoljava jednu od osnovnih karakteristika moći – permanentnu težnju ka potvrđivanju i povećanju. U tom smislu je i svaka promena oblika ili prekomponovanje moći prethodnica promena u međunarodnim odnosima. Isto tako, i način koncentracije, raspodele i balansa geopolitičke moći izaziva promene na globalnom planu.

Informatička revolucija koja se dešavala poslednjih decenija donela je nezapamćene tehnološke promene, koje su izrodile i novo postindustrijsko doba, ali i brojne promene u međunarodnim odnosima. Država polako gubi neprikosnovenost osnovnog subjekta u međunarodnim odnosima, a tu ulogu polako preuzimaju razni nadnacionalni identiteti (zajednice

---

⁵ Michel Foucault (1977). „Pouvoirs et strategies (entretien avec M. F.)“, *Revoltes logiques*, No 4, Paris.

država, unije, multinacionalne korporacije i sl.). Nastajanje novih subjekata prati promena balansa geopolitičke moći i promena međunarodnih odnosa. Klasično ugrožavanje suvereniteta, integriteta i nacionalne bezbednosti poprima nove obrise. Transformacija međunarodnih odnosa implicira i transformaciju moći, a ne njeno nestajanje. Iako su promene međunarodnih odnosa suštinske prirode, potreba da se međunarodni odnosi uspostavljaju prvenstveno korišćenjem moći nije nestala. Odnosno, uloga moći u savremenim međunarodnim odnosima nije se značajno promenila, bez obzira na brojne druge promene. Fenomen moći se samo prilagodio novonastalim uslovima i evoluirao u nove oblike.

Kakvo je aktuelno stanje moći u međunarodnoj zajednici? O tome na svojevrsan način govore i novi pojmovi kojima je obogaćen kategorijalni aparat geopolitike: „novi svetski poredak“, „hladni rat“, „globalna hegemonija“, „svetska pozornica“, „međunarodna stvarnost“, „međunarodni život“, „globalni procesi“, „globalno sukobljavanje“, „geopolitička moć“, „sukob civilizacija“, „tvrda moć“, „meka moć“, „pametna moć“ itd. To, pored ostalog, govori da je predmet kojim se bavi geopolitika veoma dinamičan i da nove pojave zahtevaju i nove pojmove. Jedna od najznačajnijih opštih karakteristika savremenog sveta je integracija i globalizacija. Brojni teoretičari naglašavaju samo jedan aspekt globalizacijske integracije: globalizovanje odnosa na međunarodnom nivou dovelo je do povećanja međuzavisnosti sveta. Ali ispušta se iz vida da je globalizam ambivalentan proces: pored povezivanja i međuzavisnosti odvija se i proces sukobljavanja i fragmentacije, koji se najčešće zasniva i na upotrebi moći. Šta je osnovni uzrok tih pojava i procesa? U literaturi se navode brojni razlozi, a najčešće se oni vide u deficitarnosti i neravnopravnoj teritorijalnoj rasprostranjenosti prirodnih resursa i, vezano s tim, porastu potrebe za njima. Da bi se takva datost prevazišla određene države nastoje da, kao osnovni uslov svog daljeg opstanka i razvoja, uspostave kontrolu nad prostorima koji poseduju prirodne resurse.

Sam pojam „geopolitička moć“ je novijeg datuma. Nepoznanica je autor koji ga je uveo u kategorijalni aparat geopolitike. Na osnovu nama dostupne literature koja se bavi ovom problematikom, može se zaključiti da ni sam pojam nije precizno definisan i teorijski fundiran. Kako je precizno određenje semantičkog sadržaja nekog pojma važan uslov za istraživanje pojave koja je tim pojmom označena, ovde predlažemo jedan od mogućih pristupa njegovom objašnjenju. U određenju pojma „geopolitička moć“ koristićemo deduktivni pristup: prvo ćemo odrediti

opšti pojam moći, zatim pojam „političke moći“ kao prvi širi pojam (*genus proximum*) geopolitičke moći, a na kraju i sam pojam „geopolitičke moći“ kao jedan od oblika manifestovanja političke moći koji ima svoje specifičnosti (*differentia specifica*).

1. Određenje pojma „moć“

Moć je značajan društveni, vojni, psihološki, politički, ekonomski i kulturološki fenomen. Brojne nauke se bave tom pojavom, u nastojanju da proniknu u njenu suštinu. Termin „moć“ se vrlo često upotrebljava u različitim složenicama, kao što su, na primer, „(ne)posedovanje moći“, „(ne)dostajanje moći“, „povećavanje moći“, „gubljenje moći“, „prelivanje moći“, „ravnoteža moći“ i sl. Stoga su i različiti pristupi određenju značenja samog termina „moć“. U naučnoj literaturi je moguće naći brojna i različita značenja ove reči: „uticaj na druge“, „sposobnost menjanja stavova“, „delotvorna snaga gospodarenja“, „odlučivanje o nečemu“, „talenat za obavljanje neke radnje“, „nametanje volje“, „kontrola ponašanja“, „latentna opasnost“, „sposobnost podređivanja“, „ograničavanje slobode“, „ostvarivanje interesa“, „ostvarivanje volje“ itd. Moć je kao fenomen veoma rano postala predmet interesovanja i istraživanja. Tim fenomenom su se bavili i filozofi antičkih vremena. Još je Aristotel (384–322. p. n. e.) tvrdio da je moć početak svih promena ili pokreta.⁶ Sve do danas pojava moći je ostala „opsesivan predmet interesa i znanstvenika i političara“.⁷ Teorijski pristup je zavisio od diskursa i pravca kojem su istraživači te pojave pripadali. Pojam moći je središnji pojam kategorijalnog aparata mnogih nauka (politikologije, sociologije, antropologije, istorije, fizike, psihologije, geopolitike i sl.). To je i razumljivo s obzirom na to da je fenomen moći permanentni pratilac istorije ljudske civilizacije. Moć je evolutivna pojava – menjala se tokom razvoja ljudskog društva, obogaćivala sadržaj, načine ispoljavanja, izvore i kao ta-

⁶ U tom smislu je tvrdio: „Ono smo što neprekidno radimo. Stoga je moć kontrole našeg delovanja moć kontrole našeg karaktera, a moć kontrole našeg karaktera je moć kontrole našeg života“. Aristotel je bio Platonov učenik i jedna od najuticajnijih ličnosti u istoriji evropske misli. Aristotel u prevodu znači „najbolja svrha“.

⁷ Vjeran Katunarić (1999). „Veberov presjek društva i politike“, u: Vjeran Katunarić (pr.), *Maks Veber – vlast i politika*, Naklada Jesenski Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, str. 23.

kva iznova izazivala interesovanja mnogih znatiželjnika. Veliki broj eminentnih naučnika (Sun Cu Vu, Tukidid, Aristotel, Džudit Batler, Tomas Hobs, Robert Dal, Maks Veber, Morton Kaplan, Georg Švarcenberger, Henri Kisindžer, Zbignjev Brežinski, Samjuel Hantington, Robert Kejgan, Kenet Nil Volc, Džefri Parker, Feliks Openhajn, Bertrand Rasel, Džejsms Fergriv, Robert Štraus Ipe, Vilhelm Fuks, Fridrih Vilhelm Niče, Nikolo Makijaveli, Čarls Doran, Ves Parsons, Stiven Luks, Hans Joahim Morgento, Karl Volfang Dojč, Najal Ferguson, Majkl Folkaut, Talkot Parsons, Hana Arent, Mišel Fuko, Pol Kenedi, Džozef Naj itd.) značajnu pažnju je posvetio fenomenu moći, pristupajući joj na različite načine i istražujući je iz brojnih uglova.

Pojedini teoretičari smatraju da je moć jedna od najparadoksalnijih pojava savremenog sveta: ona je istovremeno esencija opstanka čoveka, ali i najveća opasnost po civilizaciju jer „nedovoljnom kontrolom moći opstanak ljudskog roda postaje veoma neizvestan“.⁸ Ona je kao „lek u doziranom obimu“: koristan u malim a opasan po opstanak ljudskog roda u velikim količinama. Nastaje kao nužnost opstanka društvenih grupa i uspostavljanja odnosa između pojedinaca, a zloupotrebljava se da bi se te društvene grupe kontrolisale. Moć se namerno koristi i da bi se ostvario uticaj na ponašanje, kako odabranih pojedinaca tako i ciljnih grupa. Iako teoretičari ne spore društveni značaj moći, razlikuju se u određenju tog značaja. Dok jedna grupa teoretičara smatra da bez moći društvo ne bi moglo da opstane, drugi negiraju takvu apsolutizaciju njenog značaja tvrdeći da u mnogim društvenim sferama (kultura, zdravstvo, nauka, obrazovanje i sl.) moć nema značajniju ulogu. Često se postavlja i pitanje izvora moći i nude različiti odgovori. Džozef Naj smatra da „univerzalnost kulture jedne države i njena sposobnost da uspostavi niz povoljnih pravila i institucija koje određuju oblasti međunarodne aktivnosti predstavljaju ključne izvore moći“.⁹ Neretko se raspravlja i o mogućnostima egzaktnog iskazivanja i merenja moći: Kolika je veličina neke moći? Osnovni problem traženja odgovora na to pitanje predstavlja činjenica da je moć veoma dinamična kategorija. Ona može da jača ili da slabi. Svaka promena moći uzrokuje određene promene u društvu ili ponašanju

⁸ Radoslav Gaćinović (2007). „Primena sile u međunarodnim odnosima“, *Srpska politička misao*, Institut za političke studije, Vol. 19, No. 3–4, Beograd, str. 10.

⁹ Joseph Nye (1990). „The Changing Nature of World Power“, *Political Science Quarterly*, Vol. 105, No. 2, str. 182.

pojedinaца. Većina teoretičara moći slaže se da je njeno kvantifikovanje i kvalifikovanje jedan od konstantnih teorijskih problema zbog relativnosti parametara kojima se kvalifikuje i promenljivošću brojnih faktora koji je determinišu.

Permanentna promena fizionomije moći (njen evolutivni karakter) implicira i promene parametara kojima se ona kvantifikuje. Dinamika moći onemogućava i kontinuitet praćenja, ali i njeno kontinuirano merenje. Moć svoj akterski kapacitet ispoljava kao uticaj na volju drugoga i ostvaruje se svim raspoloživim sredstvima: grubom silom, prinudom, saradnjom, takmičenjem, privlačnošću, ubeđivanjem, nagovaranjem. Shodno tome, i Nenad Suzić smatra da moć ima dve osnovne dimenzije: a) sposobnosti i sredstva za kontrolu sebe i okoline; i b) sposobnosti i sredstva za ostvarenje definisanih ciljeva.¹⁰

Iako dominira intuitivna predstava da je ovaj pojam dobro poznat, nauka još uvek nije ponudila sveobuhvatnu, jedinstvenu, konzistentnu i opšteprihvatljivu teorijsku koncepciju moći („Ono što nam se čini poznatim ne mora biti i spoznato“). Zato mnogi teoretičari smatraju da je moć umnogome kontroverzna: na prvi pogled sasvim razumljiv, a još uvek nedovoljno istražen i objašnjen fenomen. To prvenstveno govori o njenoj prirodi: moć je kompleksna, višeslojna i višedimenzionalna, dinamična, fluidna, multimanifestaciona, teško izmerljiva i disperzivna pojava. U prirodi moći je i intencija permanentnog potvrđivanja i prerastanja u svemoć. Ali, isto tako, njena dijalektika podrazumeva da svaka moć u sebi poseduje i začetak samodestrukcije, što je može odvesti i u nemoć. Takve njene karakteristike istraživačima su pravile brojne poteškoće. Pojedini teoretičari smatraju da je sam pojam „moći“ teško odrediv prvenstveno zbog njenog metafizičkog karaktera. Shodno tome, pojavili su se i različiti teorijski pristupi koji su implicirali potrebu savremenijeg pristupa razmatranju pojma moći.

Mi ćemo se ovde u najkraćem pozabaviti različitim teorijskim pristupima toj pojavi. U širokoj lepezi različitih koncepcija nama su najzanimljivije one koje moć posmatraju u kontekstu globalnih tendencija. Kako predmet našeg rad čini geopolitička moć, pažnju usmeravamo na ona teorijska određenja moći koja se odnose na njeno manifestovanje u međunarodnim odnosima.

---

¹⁰ Nenad Suzić (2004). „Moć, kompetencija i kooperacija u školi“, *Naša škola*, časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja, br. 28, Sarajevo, str. 17–28.

1.1. Etimologija pojma moći

Pojam „moć“ se često poistovećuje sa pojmovima „snaga“, „sila“ ili „vlast“. Kako ovi pojmovi nisu sinonimi u srpskom jeziku, ovde ćemo pažnju prvenstveno posvetiti etimologiji pojma „moć“ kao jednog od uslova razumevanja samog fenomena. Moć je višeznačan pojam jer se upotrebljava u više značenja. Sama reč „moć“ (grč. *dynamis*; lat. *potentia*, *potesta*; engl. *power*, rus. *мощь*, *могущество*, *сила*, „власть“; nem. *Macht*; francuski *le pouvoir*) ima poreklo u starofrancuskom izrazu *poier* koji je označavao „sposobnost da se deluje“. U različitim govornim područjima pojmovi „moć“ i „sila“ se različito tretiraju. Razlike se odnose, kako na njihovu semantičku širinu tako i na njihovu (ne)sinonimnu upotrebu. U anglosaksonskom govornom području ti pojmovi se koriste kao sinonimi – između njihovog značenja je povučen znak jednakosti. Savremeni ruski naučnici moć više ne shvataju kao vojnu moć, već insistiraju na njenoj socioekonomskoj komponenti i na jasnijoj diferencijaciji pojma „sile“ od pojma „moći“. Na germanskom govornom području pojam moći (*Macht*) podrazumeva političku vlast, ali i političku prisilu, a termin *Gewalt* fizičku silu. U srpskom jeziku moć je širi pojam od sile – sila je samo sredstvo i jedan oblik ispoljavanja moći. Moć je osnova za ispoljavanje sile, a sila je produkt moći (silu primenjuje onaj ko poseduje moć).¹¹ Dakle, sila se i manifestuje kao materijalizacija diskursa moći, odnosno „institucionalizacija moći“ (Maks Veber). U društvenim naukama, u ontološkom smislu, pojam „moć“ je primaran u odnosu na pojam „sila“. Izraz „sila“ se koristi kao elemenat socijalnih odnosa (kao krajnje sredstvo razrešavanja antagonističkih interesa) ili za označavanje sadržaja politike (kao monopol za prinudno rešavanje protivurečnosti).

---

¹¹ Termin „moć“ i „sila“ su u tesnoj vezi pa se često poistovećuju. Iako su srodni pojmovi, oni nisu sinonimnog karaktera, ali u nespecifičnom određenju pojam „sila“ može da označava isto što i moć. Najčešće se poistovećuje sa fizičkom silom (kao sredstvo fizičke prinude). Dakle, u užem značenju se pod pojmom „sila“ podrazumeva specifična vrsta moći kojom se nastoji nametnuti volja nosioca sile. Moć prethodi sili – postojanje moći je neophodnost za ispoljavanje sile, tj. silu ispoljava samo onaj ko poseduje adekvatnu moć.

1.2. Definisanje moći

Brojne su definicije koje nastoje da odrede suštinu moći kao fenomena. Mi ćemo ovde izneti samo nekoliko definicija koje ilustruju raznovrsnost pristupa ovoj pojavi. Najveći broj definicija kao osnovnu karakteristiku moći izdvaja sposobnost uticaja na ponašanje pojedinca ili grupe. U tom smislu i američki politikolog Robert Dal (rođ. 1915), na osnovu shvatanja Maksa Vebera, moć definiše kao „sposobnost da se drugi subjekt natera da uradi nešto što inače ne bi činio“.¹² Njegovo jednodimenzionalno i bihevioralno određenje moći izazvalo je različita reagovanja teoretičara. Piter Bakrak i Morton Barc smatraju da je moć dvodimenzionalna pojava („fenomen sa dva lica“) i tvrde da „u meri u kojoj neka osoba ili grupa – svesno ili nesvesno – stvara ili učvršćuje prepreke javnom pretresanju sukoba oko mera politike, ta osoba ili grupa ima moć“.¹³ Takvo posmatranje moći kritikuje američki politikolog Stiven Luks (rođ. 1941) i uvodi trodimenzionalni pristup razumevanju moći. On smatra da „treća dimenzija moći postoji onda kada su ljudi predmet dominacije ili prihvataju tu dominaciju“.¹⁴ Za američkog sociologa Talkota Parsonsa (1902–1979) moć je uopštena sposobnost da se obezbedi izvršavanje važnih obaveza od strane jedinica u sistemu kolektivne organizacije“ (...) i „gde u slučaju nepristajanja može da se očekuje privola putem negativnih situacionih sankcija – ma kakvim posredstvom se ta privola vršila“.¹⁵ Engleski filozof Bertrand Rasel (1872–1970) smatra da moć ima kvantitativno obeležje koje se ogleda u kreiranju uticaja i da se „može definisati kao proizvodnja nameravanih učinaka“ ili kao „latentna opasnost da se nametne sila“.¹⁶

---

¹² Citirano prema: Dragan Simić (1999). *Poredak sveta*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, str. 224.

¹³ Bachrac, P. & Bartz, M. (1962). „The Two Faces of Power“, *American Political Science Review*, No. 56, str. 947–952.

¹⁴ Stiven Luks (2006). „Moć: jedno radikalno shvatanje“, *Nova srpska politička misao*, Vol. XIII, No. 1–4, IIC NSPM, Beograd, str. 69.

¹⁵ Stiven Luks (2006). „Moć: jedno radikalno shvatanje“, *Nova srpska politička misao*, Vol. XIII, No. 1–4, IIC NSPM, Beograd, str. 84.

¹⁶ Bertrand Russel (1938). *Power: A New Social Analysis*, Chapter 3, Allen und Unwin, London, str. 25–34.

1.3. Vidovi manifestovanja moći

Brojnost manifestnih oblika (vrsta, vidova) moći usloвила je i brojne podele, shodno kriterijumima koje su pojedini autori uvažavali. Za naš rad je zanimljiva klasifikacija koju daje Radoslav Gaćinović. On smatra da možemo razlikovati nekoliko vrsta moći: a) ekonomsku moć; b) društvenu moć; c) vojnu moć; i d) političku moć. Ti vidovi se najčešće ispoljavaju povezano, odnosno nikada se ne realizuju samostalno.¹⁷

Ekonomska moć predstavlja osnovu ispoljavanja političke moći, ali i vojne moći. Zauzvrat, politička moć stvara povoljne uslove razvoja ekonomske i društvene moći. Vojna moć proizilazi, kako iz političke tako i iz ekonomske i društvene moći. Ona se manifestuje kao sposobnost vojne organizacije da realizuje političke ili vojne ciljeve.

Društvena moć je sposobnost da se utiče na ponašanje pojedinaca ili grupa u društvu. Postoje različiti izvori društvene moći. Kada dolazi od pojedinca najčešće se navode sledeći: fizička snaga, razum, lepota, inteligencija, ugled, hrabrost, socijalni položaj, znanje i sl., dok se u izvore koji proizilaze iz grupe najčešće ubrajaju brojnost, bogatstvo, društveni ugled, homogenost, čvrstina duha, raspolaganje sredstvima prinude i sl. Kao osnovne elemente društvene moći teoretičari najčešće navode teritoriju, stanovništvo i ekonomsku snagu.¹⁸ Neki autori tome dodaju i komunikacionu moć.¹⁹

Vojna moć je u čvrstoj vezi sa vojnom organizacijom i predstavlja mogućnost izvršavanja vojnih ciljeva u zaštiti državnih i nacionalnih interesa. Zavisna je od društvene i ekonomske moći i izvodi se iz ukupne, tzv. „tvrde moći“.

Politička moć je institucionalizovana moć. Oglеda se u mogućnosti kreiranja adekvatnih uslova u kojima bi se realizovali nacionalni (državni) interesi i vrednosti. Ona podrazumeva i mogućnost upotrebe sile u realizaciji političkih interesa. Iako se ne može izjednačiti sa političkom vlašću, politička moć predstavlja i sposobnost nametanja volje onima koji se suprotstavljaju nameri ostvarivanja tih interesa. Njom raspolazu

¹⁷ Radoslav Gaćinović (2007). „Primena sile u međunarodnim odnosima“, *Srpska politička misao*, Vol. 19, br. 3–4, str. 10–11.

¹⁸ Cline, R. S. (1980). *World Power Trends and US Foreign Policy for the 180s*, Boulder, Colorado: Westview press, str. 22.

¹⁹ Zlatko Isaković (2006). „Stanovništvo i teritorija kao elementi političke moći u međunarodnim odnosima“, *Stanovništvo*, br. 1. Beograd, str. 48.

određene društvene grupe (socijalni slojevi, državne institucije, nadnacionalne asocijacije, međunarodne organizacije i sl.) koje pomoću nje ispoljavaju uticaj na društvene procese i tokove.

2. Određenje pojma „politička moć“

Najveći uticaj na definisanje moći u međunarodnim odnosima imao je nemački naučnik i jedan od utemeljivača savremene društvene nauke Maks Veber (1864–1920). On se smatra začetnikom savremenog određenja tog pojma. Svoju teoriju moći zasnovao je na jedinstvenoj koncepciji politike, države i oblika vlasti. Ta poznata i jedna od najčešće citiranih definicija u tekstovima koji se bave analizom fenomena moći u osnovi ima nametanje vlastite ili slabljenje nečije volje. To potvrđuju ove dve definicije: „Moć je sposobnost pojedinca, grupe ili države da nametne svoju volju drugome, oslanjajući se pri tome na efikasnost sredstava sile u slučaju nepokoravanja“, odnosno „moć predstavlja izgleda da se u okviru jednog društvenog odnosa sprovede sopstvena volja uprkos otporu, bez obzira na to na čemu se zasnivaju ti izgledi“. ²⁰ Dakle, Maks Veber smatra da je moć način nametanja (više ili manje prisilno) sopstvenih interesa i volje nekome. Klasični realisti su se najdoslednije držali ovog njegovog koncepta moći. Tako i nemačko-britanski naučnik Georg Švarcenberger (1908–1991) u radu „Najveći grad“ (“*Civilis Maxima*”) moć određuje kao „sposobnost pojedinca, grupe ili države da nametne svoju volju drugome, oslanjajući se pri tome na efikasnost sredstava sile u slučaju nepokoravanja“. ²¹

Engleski geopolitičar Džefri Parker u knjizi *Geopolitika: prošlost, sadašnjost i budućnost* (*Geopolitics: Past, Present, and Future*) naglašava da je „osnovni cilj države težnja ka moći (*Macht*) i da posredstvom nje država postaje velika sila (*Grossmacht*), čime zadobija svetску moć (*Weltmacht*)“ ²², dok u radu *Zapadna geopolitička misao u XX*

²⁰ Maks Veber (1976). *Privreda i društvo*, tom I, Prosveta, Beograd, str. 57–58.

²¹ Georg Schwarzenberger (1975). “*Civilis Maxima*”, *Year Book of World affairs*, str. 338.

²² Geoffrey Parker (1998). *Geopolitics: Past, Present, and Future*, Pinter, London, str. 17. Slične stavove zastupa i u drugima svojim radovima. Videti u: Geoffrey Parker (1997). *Geopolitika v XX stoletju*, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani, Ljubljana.

veku (*Western Geopolitical Thought in the Twentieth Century*) tvrdi da je „posedovanje energije osnovni atribut međunarodne moći u modernom svetu“²³. Moć je jedan od ključnih političkih pojmova, ali i savremene politikologije. Politika i moć su u čvrstoj korelaciji. Robert Štraus Ipe smatra da je suština politike u „traženju moći“ ili „traganju za moći“ (*quest for power*).²⁴ Kao što moć može posedovati politički karakter, tako se i politika oslanja na razne oblike moći. Zato sada našu pažnju usmeravamo na političku moć. Politička moć je jedna od konstantnih karakteristika procesâ (integracionih i dezintegracionih) na globalnom planu. Ona se koristi zarad realizacije određenih interesa, ostvarivanja ciljeva, nametanja vrednosti i sl. U istraživanju međunarodnih odnosa pojam „politička moć“ ima veoma značajnu ulogu. Njen značaj za razvoj ljudskog društva uočio je i drevni kineski pisac Sun Cu Vu (544–496. god. p. n. e.),²⁵ koji je napisao jednu od najstarijih rasprava o moći i sili. On se smatra jednim od prvih pobornika realizma u teoriji i praksi međunarodnih odnosa. Slično tome, i starogrčki historičar Tukidid (460–395. god. p. n. e.) je smatrao da „jaki čine ono što mogu, a slabi prihvataju ono što moraju“.²⁶ I američki sociolog i profesor na Univerzitetu Kolumbija Rajt Mils (1916–1962) je u svoju analizu i kritiku svetskih centara moći zasnovao na teoriji moći.²⁷ I engleski geograf i geopolitičar Džejms Fergriv (1870–1953) u svom delu *Geografija i svetske sile* (*Geography and World Power*) objašnjava ulogu i značaj geografskog faktora u izgrađivanju političke moći (a samim tim i geopolitičke moći) jedne države.²⁸ Jedna od značajnih karakteristika političke moći je njena dinamičnost – stalna promena identiteta. Ona je tokom ljudske istorije menjala sadržaj, oblik, intenzitet, način ispoljavanja, ciljeve. Prilagođavala se novonastalim uslovima, ali je istovremeno te uslove permanentno menjala. To je dovelo do pojave brojnih oblika njenog ispoljavanja. U literaturi

²³ Geoffrey Parker (1985). *Western Geopolitical Thought in the Twentieth Century*, St. Martin's Press, New York, str. 199.

²⁴ Citirano prema: Saša Gajić, „Moć u savremenim međunarodnim odnosima“, *Nova srpska politička misao*, Vol. XIII, № 1–4, IIC Nova srpska politička misao, Beograd, str. 159.

²⁵ Sun Cu Vu (2009). *Umeće ratovanja*, Mono i Manjana, Beograd.

²⁶ Tukidid (2010). *Peloponeski rat*, Admiral Books, Beograd, str. 402.

²⁷ Č. Rajt Mils (1964). *Elita vlasti*, Kultura, Beograd.

²⁸ James Fairgrieve (1927). *Geography and World Power*, University of London Press, London.

je moguće naći različite klasifikacije i kriterijume razlikovanja političke moći. Ovde ćemo navesti samo nekoliko, ilustracije radi.

Moć je središnji pojam nauke o međunarodnim odnosima jer ima svoju reperkusiju u odnosima država.²⁹ Krajem XX veka geopolitika u svoj sadržaj integriše i nove oblike moći:

- nove države;
- multinacionalne kompanije;
- međuvladine i nevladine organizacije;
- delegitimiziranje teritorijalnog osvajanja;
- proširenje komunikacijskih mreža i sl.

Početak devedesetih godina XX veka posmatra se i kao početak nove ere međunarodnih odnosa i globalnih procesa. Te promene karakteriše: završetak hladnog rata; smanjeni intenzitet blokovskog nadmetanja; ujedinjenje Nemačke; raspad SSSR-a na 15 samostalnih država; nestanak Varšavskog ugovora; nestanak sistema „ravnoteže straha“; uspostavljanje tzv. „novog svetskog poretka“; urušavanje bipolarnog sistema moći; prastanje Evropske zajednice u Evropsku uniju; nestanak Čehoslovačke i SFR Jugoslavije kao multinacionalnih država; slom „realnog“ socijalizma; pojava novih centara političke, vojne i ekonomske moći; pojava novih odnosa moći i interesa; relativizacija međunarodnog prava i uvođenje prava na intervencionizam; instrumentalizacija nacionalnog i religijskog identiteta; promena sistema bezbednosti, ali i pojava novih odlika ispoljavanja moći (ekonomske sankcije, naučno-tehnološke prednosti, diplomatija, psihološko-propagandne aktivnosti i sl.). Nestanak bipolarne podele u svetu otvara mogućnost nastanka multipolarnosti moći. Pojavljuju se neki novi centri (ekonomske, vojne, geopolitičke) moći, koji ostvarenje svojih nacionalnih interesa vide u novom načinu funkcionisanja međunarodnih organizacija i institucija. Sve te promene su potvrdile tezu da je fenomen političke moći bio i da će i nadalje niti nezaobilazan u međunarodnim odnosima, odnosno da će sila, kao oblik njenog ispoljavanja, dominirati i u savremenom svetu. Politička moć će kao fenomen biti na različite načine prisutna u međunarodnim odnosima, s tim što se ta prisutnost u savremenim međunarodnim odnosima sve više obogaćuje novim oblicima.

---

²⁹ Reperkusija (lat. *repercussio*) – odbacivanje, odbijanje, suzbijanje; protivdelovanje, odjek, posledice.

I odnos geopolitike i političke moći je višeslojan i složen. Istraživanje tog odnosa je kompleksan poduhvat jer u međunarodnim odnosima postoji veliki broj veoma dinamičnih varijabli. Procesi, tendencije i pojave u toj sferi su višestruko determinisane (imaju širok dijapazon uzroka), što za posledicu ima brojne simultane promene. Kao rezultat povezanosti geopolitike i političke moći nastala je i geopolitička moć kao poseban oblik političke moći, koja je po svom karakteru prostorna. Ona se ispoljava i materijalizuje na određenom prostoru – na određenoj teritoriji. Stoga je geopolitika fokusirana na dinamiku (smanjivanje ili povećavanje) prostornih masa na kojima su organizovane države.

Italijanski politički filozof Nikolo Makijaveli (1469–1527) je tvorac moderne nauke o politici i pisac poznatog dela *Vladalac (Il Principe)* – knjige pisane kao priručnik za vladare. Zagovornik je teze da „cilj određuje sredstvo“ (*Finis santificat media*), što se često uzimalo kao primer realpolitike, odnosno teze da politika ne podleže etičkim standardima.³⁰ To je specifična „estetika moći“, prema kojoj sve što uvećava moć treba ispravno primenjivati.

I britanski filozof Bertrand Rasel je četrdesetih godina XX veka naglašavao značaj fenomena moći za međunarodne odnose, ali i za društvene nauke: „Ono što je energija u fizici to je moć u humanističkim naukama“.³¹ On smatra da su aktuelna shvatanja moći prvenstveno usmerena na izraze „moć za“ i „moć nad“. Nauka o međunarodnim odnosima je, shodno dinamici samih međunarodnih odnosa, na više načina posmatrala fenomen moći:

- „moć kao cilj država ili političkih elita i lidera;
- moć kao meru uticaja, odnosno kontrolu nad postignućima, aktivnostima, događajima, pojavama ili ljudima iz sfere međunarodnih odnosa;
- moć kao izraz bezbednosti;

---

³⁰ Često se interpretira u smislu da „cilj opravdava sredstvo“ (opravdavati nešto znači učiniti ga etički ispravnim), a izraz makijavelistički označava beskrupulozno ponašanje koje vodi računa samo o svojim interesima.

³¹ Bertrand Russell (1938). *Power: A New Social Analysis*, Routledge, New York, str. 12.

- moć kao sposobnost korišćenja resursa i svih dostupnih potencijala³².

Smatra se da je pojam moći u politikologiju uveo engleski filozof Tomas Hobs (1588–1679). U svom poznatom delu *Čovek i građanin* (*Man and Citizen, De Homine and De Cive, De cive*) naglašava moć države kao posebnu i najveću vrstu moći, koja predstavlja sublimaciju pojedinačnih moći građana koji u njoj žive.³³ On smatra da moć čoveka čine „sredstva kojima on trenutno raspolaže radi dobijanja nekog budućeg vidljivog dobra“, odnosno da njegovu prirodnu moć čine „sposobnosti telesne ili duhovne, kao što je neobična snaga, telesna kondicija, mudrost, vičnost, darežljivost, slobodoumnost, velikodušnost, plemenitost“.³⁴ Uz takvo određenje moći pridodaje i prirodnu potrebu čoveka da se potčinjava zarad nekog dobitka. Ipak, u osnovi čovekove egzistencije i opstanka je nagon ka moći. Zato je „čovek čoveku vuk“ (*Homo homini lupus est*), jer Tomas Hobs smatra da je čovek po svojoj naravi spreman da nanosi zlo drugom čoveku kako bi dokazao svoju moć. Takvo njegovo određenje moći ostavilo je traga i na kasnije teorijske koncepte ove pojave.

Slično tome, i američki politikolog i profesor na Univerzitetu Kolumbija, predstavnik teorije neorealizma i poznati svetski stručnjak za teorijske i metodološke probleme međunarodnih odnosa, Kenet Nil Volc (1924–2013) u svojoj knjizi *Teorija međunarodne politike* (*Theory of International Politics*) daje sledeću definiciju: „Moćan je onaj ko utiče na drugog više nego onaj na njega“.³⁵ Dakle, on navodi osnovni kriterijum razlikovanja nosioca moći od onoga ko ne poseduje moć. Kenet Bolc smatra da je moć „sama sebi cilj“ i da njenu suštinsku ulogu ne treba posmatrati kao uticaj (nepromenjene) ljudske prirode na političko organizovanje. Ona je pre svega posledica istorijskog nasleđa anarhičnosti međunarodne zajednice, u kojoj je, usled manjka hijerarhije i autoriteta, prisutna stalna nesigurnost i „bezbednosna potreba“ koja stalno primorava njene subjekte da moć posmatraju kao sopstveni cilj i da teže da je uvećavaju.

³² Saša Gajić (2006). „Moć u savremenim međunarodnim odnosima“, *Nova srpska politička misao*, Vol. XIII, No. 1–4, IIC Nova srpska politička misao, Beograd, str. 159.

³³ Tomas Hobs (2006). *O čoveku i građaninu*, Hedone, Beograd.

³⁴ Tomas Hobs (1961). *Levijatan*, Kultura, Beograd.

³⁵ Videti u: Kenneth Waltz (1979). *Theory of International Politics*, Addison-Wesley, Reading MA, str. 23.

2.1. Klasifikacija definicija moći u međunarodnim odnosima

Nauka o međunarodnim odnosima raspolaže širokom lepezom definicija političke moći i stoga nastoji da ih klasifikuje shodno određenim kriterijumima. Ovde se nećemo upuštati u analizu raspoloživih klasifikacija već ćemo predstaviti jednu koja se najčešće pojavljuje u literaturi koja se bavi ovim problemom.

Prva grupa definicija moći u kontekstu međunarodnih odnosa je najbrojnija. Njoj pripadaju psihološka shvatanja koja moć posmatraju kao ljudski nagon, odnosno smatraju da je društvo podređeno zakonima koji imaju korene u ljudskoj prirodi. Još su stari Heleni preteranu žudnju za slavom i socijalnim prestižom nazivali filotimija (*philotimia* – takmičenje), a neutoljivu požudu i pohlepu su u najširem smislu (a samim tim i za vlast i moć) nazivali pleoneksija (*pleon* – mnogo, više; *echein* – želiti). Čak su uveli i instituciju ostrahizma (progonstva) kao sredstvo sprečavanja prevelike političke moći pojedinaca.

Moć proističe iz čovekove prirode – iz brojnih nejednakosti, različitih sposobnosti, različitih sklonosti, različitog nivoa intelekta, različitog karaktera, različite fizičke konstitucije i sl. Jedna od osnovnih karakteristika ljudske prirode je „borba za opstanak“, a iz nje proističe i „težnja ka moći“, „čežnja ka moći“ (*lust for power*), koja se na racionalnom nivou ispoljava kao „koncept interesa definisan kao moć“. Moć je iracionalna pokretačka sila, presudan ljudski poriv – „volja za moć“ ili „žudnja ka moći“ (*Der Wille zur Macht*) kako ju je definisao nemački filozof i jedan od najvećih savremenih mislilaca Fridrih Vilhelm Niče (1844–1900).³⁶ Ova karakteristika ljudske prirode je od suštinskog značaja za razumevanje odnosa u društvu i na globalnom planu. Izražava se nezavisno od okolnosti, mesta i vremena. Oni joj samo daju kontekst izražavanja. Moć u političkoj stvarnosti nije sama sebi cilj. Ona neprestano teži da opstane i da se uveća. To je imanentno svojstvo moći, pa i političke moći. Moć je istovremeno i sredstvo i cilj. Ona često postaje najveća vrednost kojoj služe sve ostale vrednosti i ciljevi u međunarodnim odnosima. Tada se govori o centrima „otuđene moći“.

Druga grupa definicija insistira na uticaju kao osnovnoj karakteristici političke moći. Naime, kontrola nad određenim postignućima, ak-

³⁶ Videti u: Fridrih Niče (2012). *Volja za moć*, Dereta, Beograd.

tivnostima, pojavama ili ljudima u sferi međunarodnih odnosa značajna je dimenzija moći. Takav pristup moći ne insistira na gruboj primeni sile kao spoljnopoličkom sredstvu. On preferira druga, manje nasilna sredstva, koja su takođe u službi nametanja sopstvene volje drugome u međunarodnim odnosima. Ti uticaji imaju različite oblike, kao što su: prinuda, takmičenje, saradnja, privlačnost za druge subjekte međunarodnih odnosa („sopstvena uzornost“). Posebna pažnja se posvećuje izboru tehnika (načina, mehanizama, metoda) širenja uticaja u svim oblicima: i kada se radi o pretnjama ili neposrednoj primeni sile, ekonomskim sredstvima, diplomatskim merama ili kulturnoj interakciji.

Klasični postupci u međunarodnim odnosima (pregovaranje, diplomatski pritisak, propaganda, carinska politika, spoljnotrgovinska ograničenja, embargo, ekonomske povlastice, zastrašivanje, oružana intervencija i sl.) su specifično sredstvo uticaja moći jedne političke volje na drugu. Brojni oblici manifestacije te moći postižu različite domete uticaja. Ovakvo posmatranje moći za posledicu ima „sfere uticaja“ – političke prostore na kojima se politička moć kroz ideološke forme manifestuje na različite načine.

Treća grupa definicija političku moć posmatra kao izraz bezbednosti. Koristi se u slučajevima objašnjavanja pozicija država ili drugih subjekata međunarodnih odnosa u istorijskoj perspektivi. Posebno je to izraženo u slučaju kada je posmatrani subjekt postigao vojnu ili politički pobjedu nad rivalom(ima). Time je ojačao svoju ukupnu poziciju koja se ocenjuje kao moćnija nego prethodno stanje. Ispoljava se kao povećana bezbednost, jačanje i širenje suverenosti na nove prostore, ostvarenje sopstvenih geopolitičkih ciljeva, postizanje bolje pozicije u odnosu na druge takmace i sl. Kao najslikovitiji primer ovog koncepta političke moći može se navesti teorija američkog historičara Pola Kenedija o „imperijalnom prenapreguću“ (*imperial overstretch*). On u svom radu *Uspon i pad velikih sila (The Rise and Fall of the Great Powers)* objašnjava mnoge *istorijske disbalanse* stvarne i željene moći, koji su osnovni uzroci ugrožavanja bezbednosti mnogih država.³⁷

Četvrta grupa definicija nastoji da političku moć kvantitativno odredi kao ukupni resurs neke države (vojni resursi, ekonomski potencijali, prirodna bogatstva i sl.). Često se ti oblici moći apsolutiziraju na račun

---

³⁷ Pol Kenedi (1997). *Uspon i pad velikih sila*, CID, Podgorica.

drugih moći koje se ne mogu brojčano iskazati (npr. mentalne karakteristike naroda). Ovaj način percepcije političke moći je najčešće prisutan kod geopolitičara i geostratega jer im se kvantifikovana moć lakše prikazuje u prostoru. Najčuvenije je kvalifikovanje državne moći nemačkog naučnika Vilhelma Fuksa (1902–1990), koji u svom radu *Formule moći* (*Formeln zur Macht*) koristi univerzalnu formulu kao sumu proizvoda energije, proizvedenog čelika i kubnog korena stanovnika određene države.³⁸ Izradio je i tablice sa indeksom tako kvantitativno izražene državne moći. I kineski geopolitičari koriste uprošćen način iskazivanja moći neke države kao „indeks sveobuhvatne nacionalne moći“. Ovakvo iskazivanje državne moći kroz kvantitativno merljive resurse često se koristi u propagandne svrhe.

Pored ovih jednodimenzionalnih pristupa fenomenu političke moći prisutna su i nastojanja da se ona definiše multidimenzionalno. Jednu od najširih aktivističkih definicija pojma moći u međunarodnim odnosima dao je nemački naučnik češkog porekla i jedan od najpoznatijih sociologa XX veka Karl Volfang Dojč (1912–1992). U svom najpoznatijem radu *Analiza međunarodnih odnosa* (*The Analysis of International Relations*) on moć određuje na četiri nivoa: a) kao količinu moći (*weight*); b) kao prostor (*domain*); c) kao opseg moći (*range*); i d) kao domašaj (*scope*). U tom smislu, moć je „sposobnost da se ciljno deluje“, „sposobnost stvaranja i razaranja“, „sposobnost da se utiče na tok događaja u međunarodnim odnosima“ i „način reagovanja na nečije ponašanje“.³⁹

2.2. Oblici ispoljavanja političke moći

U nastojanju da političku moć učine merljivom teoretičari su je svodili na egzaktne resurse, ali i razvrstavali u različite kategorije. Brojnost pojavnih oblika i načina ispoljavanja političke moći dovela je i do pokušaja da se oni klasifikuju po nekom kriterijumu. Tako je, na primer, britanski diplomata i istoričar Edvard Halet Kar (1892–1982) u svom radu *Novo društvo* (*The New Society*) međunarodnu moć podelio u tri dela: a)

³⁸ Wilhelm Fuks (1970). *Formeln zur Macht*, DVA, 4. durchgesehene Auflage. Rowohlt, Reinbek b. Hamburg, str. 56.

³⁹ Karl W. Deutsch (1968). *The Analysis of International Relations*, Englewood Cliffs, Prentice Hall, New York, str. 24.

vojnu moć; b) ekonomsku moć; i c) moć nad javnim mnjenjem.⁴⁰ Drugi teoretičari političke moć polaze od kriterijuma merljivosti (materijalne određenosti, vidljivosti) i dele je na: a) „dodirljivu“ (*tangible*); i b) „nedodirljivu“ (*intangible*). Pojedini teoretičari ova dva vida ispoljavanja moći posmatraju kao dva pola jedinstvenog kontinuuma. U prvu grupu spadaju svi oni oblici moći koji su podložni kvantifikaciji. Kao primer često se navodi ukupan društveni proizvod (GDP). Drugi autori ovim oblicima ispoljavanja moći pridodaju i diplomatsku, demografsku, konfesionalnu i informacionu. Neopravdano se često zaboravlja i na uticaj „meke moći“ u realizaciji određenih ciljeva i zadataka. Na osnovu te podele nastala je i savremenija klasifikacija vidova moći u međunarodnim odnosima na: a) „tvrdu moć“ (*hard power*); b) „meku moć“ (*soft power*); i c) „pametnu moć“ (*smart power*). Ukrštanjem *hard powera* (klasična, merljiva, „dodirljiva“) i *soft powera* nastaje *smart power*. Te vrste moći su već našle svoje mesto u geostrategijama najmoćnijih država sveta, a naročito SAD, Rusije i Kine.

Brojne su definicije političke moći. Njihova brojnost je uslovila i potrebu za klasifikovanjem, što se zasnivalo na različitim kriterijumima. Mi ćemo za našu upotrebu koristiti definiciju političke moći koju je dao Saša Gajić jer smatramo da je jedna od najefikasnijih sa stanovišta geopolitike. On smatra da se moć u okviru međunarodnih odnosa najčešće definiše na četiri osnovna načina:

- moć kao cilj država ili političkih elita i lidera;
- moć kao mera uticaja, moć kao kontrola nad postignućima, aktivnostima, događajima, pojavama ili ljudima iz sfere međunarodnih odnosa;
- moć kao izraz bezbednosti; i
- moć kao sposobnost korišćenja resursa i svih dostupnih potencijala.⁴¹

Ti načini definisanja političke moći će nam poslužiti kao osnova i za naše određenje geopolitičke moći.

⁴⁰ Videti u: Edward Hallett Carr (1951). *The New Society*, Penguin Books, London.

⁴¹ Videti u: Saša Gajić (2006). „Moć u savremenim međunarodnim odnosima“, *Nova srpska politička misao*, IIC Nova srpska politička misao, № 1–4, Beograd, str. 159.

3. Geopolitička moć

Geopolitika kao nauka definiše se na brojne načine. Smatramo da je za naše potrebe najprihvatljivija sledeća enciklopedijska definicija: „Geopolitika je nauka o uticaju prirode jedne zemlje (geografskog položaja, klime, tla, vode i dr.) i njene ekonomsko-društvene, političke i kulturne nadgradnje na istorijski razvoj jedne nacije i na njen međunarodni položaj“.⁴² Teoretičari koji se bave ovom naukom ne spore da je politika osnovni gradivni elemenat geopolitike i da poseduje moć koja se manifestuje kao geopolitička moć. Mi ćemo geopolitičku moć prvenstveno posmatrati kao odnos između socijalnih entiteta (pojedinaac, grupa, masa, država, grupa država i sl.) koji poseduju političku volju kojom nastoje da ostvare definisane geopolitičke ciljeve. Na međunarodnom nivou to su države kao osnovni subjekti međunarodnih odnosa i kao osnovni nosioci geopolitičke moći. Stoga je pravilnije koristiti termin međudržavni odnosi jer su države te koje uspostavljaju eksplicitne međusobne odnose. Države su osnovne teritorijalizovane političke zajednice i kao takve impliciraju sintezu geografskog prostora i politike. Zato se s pravom tvrdi da je spoj geografskog prostora i politike rodno mesto geopolitike. Teoretičari međunarodnih odnosa smatraju da se geopolitička moć u međunarodnim odnosima najčešće primenjuje radi kreiranja specifičnih odnosa kao što su: a) ravnoteža snaga (*balance for power*); b) borba za moć (*struggle for power*); c) raspodela moći (*distribution of power*); i d) uticaji na nacionalnu volju (*impact on national will*) i sl.

Kvalitativan iskorak u poimanju geopolitičke moći načinio je profesor geografije na Državnom univerzitetu na Floridi Patrik O'Salivan uvodeći pojam „geopolitičko polje moći“ (engl. *Geopolitical Force Fields*, rus. *геополитическое силовое поле*), kojim nastoji da matematički izrazi odnose geopolitičkih moći na određenom prostoru.⁴³

Kao i oko mnogih drugih stvari, tako se i oko strukture elemenata i definisanja geopolitičke moći teoretičari ne slažu. Kako je fenomen geopolitičke moći strukturalno kompleksan (kompozitan), nastojanja istraživača su prvenstveno bila usmerena u pravcu utvrđivanja njenog osnovnog sadržaja. Tako su predstavnici realističkog pravca pokušali

⁴² *Мала енциклопедија*, књига I (1968). Просвета, Београд, стр. 320.

⁴³ Patrick O'Sullivan (1995). "Geopolitical Force Fields", *Geographical Analysis*, Vol. 27, No. 2, Ohio State University Press, New York, str. 174–181.

složenijom definicijom da obuhvate što više njenih elemenata. Američki politikolog Hans Joakim Morgento (1904–1980) u svojoj znamenitoj knjizi *Politika među nacijama: rat za moć i mir (Politics Among the Nations: The Struggle for Power and Peace)*, koja je gotovo tri decenije bila osnovni teorijski koncept međunarodne politike SAD, implicitno daje jedan od mogućih koncepata strukture geopolitičke moći. Sam pojam moći definiše kao „čovekovu kontrolu nad mišljenjem i delovanjem drugih ljudi“, a odnos među državama vidi kao „koncept geopolitičkih interesa definisanih kao moć“. ⁴⁴ Posebnu pažnju je posvetio elementima državne (nacionalne) moći, u kojoj su sadržani i elementi geopolitičke moći. Smatra da je nacionalna moć sagrađena od devet bazičnih elemenata:

- geografskog položaja – najstabilniji i najtrajniji element;
- prirodnih resursa (poljoprivredno zemljište, sirovine, energenti);
- industrijskih kapaciteta;
- vojne osposobljenosti (vojno-tehnološka razvijenost, oružane snage, mobilizacijski kapaciteti i sl.);
- demografskih karakteristika stanovništva;
- nacionalnog karaktera stanovništva;
- nacionalnog morala;
- kvaliteta diplomatije („mozak nacionalne moći“); i
- sposobnosti vlade. ⁴⁵

Ali autor smatra da tim spiskom klasičnih elemenata nacionalne moći nije iscrpljen njen sadržaj i da se njemu može pridodati i privlačnost ideologije (političke filozofije) državnih institucija kojima se realizuje moć (oblici „meke moći“). Navedene elemente autor posmatra i kao instrumente političke moći kojima se realizuju geopolitički interesi.

U nedostatku konzistentnije definicije fenomena mi ćemo zastupati shvatanja geopolitičke moći kao kvantuma sredstava, potencijala i sposobnosti države ili nekog drugog međunarodnog subjekta da realizuje

---

⁴⁴ Hans Morgenthau (1967). *Politics Among the Nations: The Struggle for Power and Peace*, A. Knopf, New York (Fourth Edition), str. 11. Hans Morgento je profesor na Čikaškom univerzitetu i osnivač političkog realizma i pragmatizma kao jednog od značajnih pravca u politikologiji. Spada u red najpoznatijih savremenih teoretičara međunarodne politike.

⁴⁵ Hans Morgenthau (1967). *Politics Among the Nations: The Struggle for Power and Peace*, A. Knopf, New York (Fourth Edition), str. 12.

svoje geopolitičke ciljeve na određenom prostoru. Dakle, teritorijalni moment moći je suština i geopolitičke moći.

Nova teorijska razmatranja i istraživanja ovog fenomena sigurno će ponuditi potpuniju definiciju.

Zaključak

1. Pojam moći spada u red pojmova kojima se služe brojne nauke da bi objasnile fenomene svog predmeta istraživanja. On je i ključni pojam nauke koja se bavi međunarodnim odnosima, kao i politikologije. Fenomen moći je pratilac svih društvenih grupa i socijalnih interakcija tokom cele istorije razvoja čovečanstva. Bez njega društvene grupe ne bi mogle da opstanu niti bi se odnosi između socijalnih entiteta mogli ostvariti. To važi, kako za najmanje socijalne grupe tako i za globalnu zajednicu.

2. Harmonični globalni odnosi i svetski mir je teško dostižan ideal. Različiti državni interesi su realnost koja implicira da se jedni mogu ostvariti prvenstveno na račun drugih. To vodi ka sukobu (ekonomskih, političkih, vojnih, geopolitičkih) interesa centara moći. Državni interesi se na globalnom nivou ostvaruju osloncem na moć. Odnosno, svi subjekti međunarodnih odnosa moć nastoje da iskoriste kao mehanizme za ostvarivanje vlastitih geopolitičkih ciljeva. Davno je ustanovljeno da one države koje poseduju veću moć nastoje da uspostave vladavinu nad državom(ma) koja ima manju moć. Pojedine države koje su ekonomski, vojno ili politički ojačale nastoje da se realizuju kao regionalni centri moći, što često izaziva nove krize. Velike sile na osnovu sopstvene procene određuju prostor svog geopolitičkog interesa i teže kontroli teritorije ne samo potencijalnog ugrožavanja već i teritorije koju smatraju delom svoje „sfere uticaja”. Iz ovog konteksta proistekla je i geopolitička moć.

3. Može se zaključiti da je geopolitička moć nastojanje da se izgradi sposobnost uticaja na subjekte međunarodnih odnosa (na određenoj teritoriji) sa ciljem da se ostvare određeni sopstveni geopolitički interesi. Osnovni cilj geopolitičke moći ostaje uspostavljanje kontrole nad definisanim prostorom. Početkom XXI veka odnos prostora i politike dobija novu kvalitativnu dimenziju. Naime, klasična geopolitika, čiji su imperativ bili ovladavanje i kontrola nad određenim prostorom i njegovim prirodnim resursima, postepeno biva zamenjena geopolitikom postmo-

derne koja kao jedan od primarnih ciljeva ima i kontrolu ponašanja ljudi na tom prostoru posredstvom kontrole njihove svesti. Načini, tehnike i metode ostvarivanja tog cilja su brojni i raznovrsni: iznurivanje ekonomskim sankcijama, političkim prevratima, vojnim pučevima, državnim udarima, „socijalnim inženjeringom“, nametanje određenih društvenih, kulturoloških i psiholoških obrazaca ponašanja persuzivnim aktivnostima, psihološkom manipulacijom, psihotronskim delovanjem itd.

Pored toga, i savremena nacionalna politika kao proces usmeravanja društvenih procesa sve manje oslonac traži u upotrebi „tvrde moći“ (a pogotovo sile), jer se uvidelo da se određeni ciljevi uspješnije ostvaruju primenom nekih „mekših“ oblika moći. Novina je u činjenici da se sve više pristupa novim oblicima moći („meka moć“), koji se u novonastalim promenama pokazuju efikasnijim od klasičnog ispoljavanja moći kao vojne sile. Dakle, i „meka moć“ je manifestovanje moći kao načina potčinjavanja voljâ, samo drugim, suptilnijim sredstvima. Geopolitička moć koristi raznovrsna sredstva kako bi se projektovala na globalnom nivou i sprovodila prinudu nad drugim akterima međunarodnih odnosa. U tom smislu sve više se okreće ka „mekoj moći“, ali „pametnoj moći“. Geopolitičkom moći se iskazuje i spremnost da se na globalnom planu postupa kredibilno.

Literatura

1. Bachrac, P. & Bartz, M. (1962). „The Two Faces of Power”, *American Political Science Review*, No. 56, New York.
2. Carr, Edward Hallett (1951). *The New Society*, Penguin Books, London.
3. Cline, R. S. (1980). *World Power Trends and US Foreign Policy for the 180s*, Boulder, Colorado: Westview press.
4. Deutsch, Karl W. (1968). *The Analysis of International Relations*, Englewood Cliffs, Prentice Hall, New York.
5. Fairgrieve, James (1927). *Geography and World Power*, University of London Press, London.
6. Foucault, Michel (1977). „Pouvoirs et strategies (entretien avec M. F.)”, *Revoltes logiques*, No. 4, Paris.
7. Fucks, Wilhelm (1970). *Formeln zur Macht*, DVA, 4. durchgesehene Auflage. Rowohlt, Reinbek b. Hamburg.

8. Gaćinović, Radoslav (2007). „Primena sile u međunarodnim odnosima“, *Srpska politička misao*, Institut za političke studije, Vol. 19, No. 3–4, Beograd.
9. Gajić, Saša (2006). „Moć u savremenim međunarodnim odnosima“, *Nova srpska politička misao*, Vol. XIII, No. 1–4, IIC Nova srpska politička misao, Beograd.
10. Hobs, Tomas (2006). *O čoveku i građaninu*, Hedone, Beograd.
11. Hobs, Tomas (1961). *Levijatan*, Kultura, Beograd.
12. Isaković, Zlatko (2006). „Stanovništvo i teritorija kao elementi političke moći u međunarodnim odnosima“, *Stanovništvo*, br. 1, Beograd.
13. Katunarić, Vjeran (1999). „Veberov presjek društva i politike“, u: Vjeran Katunarić (pr.), *Maks Veber – vlast i politika*, Naklada Jesenski Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb.
14. Kenedi, Pol (1997). *Uspon i pad velikih sila*, CID, Podgorica.
15. Luks, Stiven (2006). „Moć: jedno radikalno shvatanje“, *Nova srpska politička misao*, Vol. XIII, No. 1–4, IIC NSPM, Beograd.
16. Morgenthau, Hans (1967). *Politics Among the Nations: The Struggle for Power and Peace*, A. Knopf (Fourth Edition), New York.
17. Niče, Fridrih (2012). *Volja za moć*, Dereta, Beograd.
18. Nye, Joseph (1990). “The Changing Nature of World Power”, *Political Science Quarterly*, Vol. 105, No 2, New York.
19. O’Sullivan, Patrick (1995). “Geopolitical Force Fields”, *Geographical Analysis*, Vol. 27, No. 2, Ohio State University Press, New York.
20. Parker, Geoffrey (1998). *Geopolitics: Past, Present, and Future*, Pinter, London.
21. Parker, Geoffrey (1997). *Geopolitika v XX stoletju*, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani, Ljubljana.
22. Parker, Geoffrey (1985). *Western Geopolitical Thought in the Twentieth Century*, St. Martin’s Press, New York.
23. Rajt Mils, Č. (1964). *Elita vlasti*, Kultura, Beograd.
24. Russell, Bertrand (1938). *Power: A New Social Analysis*, Chapter 3, Allen und Unwin, London.
25. Schwarzenberger, Georg (1975). “Civilis Maxima”, *Year Book of World Affairs*.
26. Simić, Dragan (1999). *Poredak sveta*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
27. Sun Cu Vu (2009). *Umeće ratovanja*, Mono i Manjana, Beograd.

28. Suzić, Nenad (2004). „Moć, kompetencija i kooperacija u školi“, *Naša škola*, časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja, br. 28, Sarajevo.
29. Tukidid (2010). *Peloponeski rat*, Admiral Books, Beograd.
30. Veber, Maks (1976). *Privreda i društvo*, tom I, Prosveta, Beograd.
31. Wallerstein, Immanuel (1986). *Suvremeni svjetski sistem*, Cekade, Zagreb.
32. Waltz, Kenneth (1979). *Theory of International Politics*, Addison-Wesley, Reading MA.
33. http://www.geopoliticsnorth.org/index.php?option=com_content&view (29. april 2013).

GEOPOLITICAL POWER: DEFINING THE CONCEPT

ABSTRACT: This paper is written in an attempt to provide theoretical framework for the concept of ‘geopolitical power’ that still has no adequate foundation in the science of international relations and geopolitics and has not yet been consistently defined. Starting from the wider theoretical framework and discussing basic concepts of ‘power’ and ‘political power’ the author adopts an approach that could help in answering the growing need of defining the current phenomenon. It is a pivotal task for any science to establish the framework of notion, category and basic concepts. This is especially true for contemporary international relations when power (geopolitical power as well) manifests itself in various ways as hard power, soft power and smart power.

KEY WORDS: *geopolitics, power, political power, geopolitical power.*